

HEUNI

The European Institute for
Crime Prevention and Control,
affiliated with the United Nations

Policy brief 1/2024

Perustuu lasten haastattelua koskevaan katsaukseen: Research-Based Recommendations by the European Association of Psychology and Law, julkaistu Crime & Law, 2024. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2024.2324098>

Lasten kuuleminen rikosprosessissa: European Association of Psychology and Law (EAPL) -järjestön suositukset

The European Association of Psychology and Law (EAPL) on tieteellinen yhdistys, joka koostuu eri maista tulevista oikeuspsykologian alan tutkijoista ja ammattilaisista. Yhdistyksen tavoitteena on tehdä tutkimusta, joka edistää oikeusjärjestelmän kehittämistä Euroopassa ja maailmanlaajuisesti. <https://eapl.eu/>

HEUNI, Euroopan kriminaalipoliittikan instituutti, on YK:n yhteydessä toimiva itsenäinen tutkimus- ja kehittämisinstituutti, joka pyrkii tekemään kriminaalipoliittikan alan tieteellisestä tutkimuksesta tunnetumpaa ja helpommin ammattilaisten ja poliittisten päättäjien saataville. <https://heuni.fi>

JOHDANTO

Lapsiin kohdistuvien rikosten epäilyissä lasten kertomus on usein keskeisin todiste. Esitutkintalaissa puhutaan kuulustelusta, mutta oikeuspsykologiassa käytetään termiä haastattelu (investigative interviewing). Tässä ohjeistuksessa haastattelu viittaa lapsen kuulemiseen rikosprosessissa riippumatta siitä, mikä viranomainen sen toteuttaa. Lasten haastattelukäytännöt tutkinta- ja oikeusprosesseissa vaihtelevat huomattavasti sekä Euroopassa että muualla maailmassa. Huolestuttavaa on, että osalta käytössä olevista haastattelumenetelmistä puuttuu tutkimusnäyttö, ja ne voivat jopa vahingoittaa lasta tai heikentää todistusaineiston laatua oikeusprosesseissa. Toisaalta aiheeseen liittyvässä tieteellisessä tutkimuksessa on melko selkeästi määritellyt parhaat käytännöt siitä, miten lasten oikeuspsykologiset haastattelut tulisi toteuttaa. Tämä ohjeistus tarjoaa ammattilaisille ajantasaisen yleiskatsauksen lasten haastatteluja koskevasta tutkimustiedosta¹. Ohjeistusta levitetään keskeisiin ammattiverkostoihin, kuten [Promise Barnahus network](#)-verkostoon.

Policy brief -katsauksessa lasten haastatteluista esittelemme keskeisiä havaintoja lasten haastatteluista tutkinta- ja oikeusprosesseissa sekä tuodaan esiin näyttöön perustuvia käytäntöjä, joiden avulla lapsia voidaan haastatella asianmukaisella, luotettavalla ja lapsiystävällisellä tavalla. Tavoitteenamme on tarjota parhaiden käytäntöjen ohjeistuksia lasten haastatteluja varten, joita tulisi noudattaa kaikissa Euroopan maissa. Lisäksi pyrimme auttamaan ammattilaisia vähentämään tarpeetonta ja ei-toivottua vaihtelua haastattelukäytännöissä sekä varoittamaan mahdollisesti haitallisista menetelmistä. Suositukset on laatinut ryhmä EAPL:n tutkijoita. Mukana on niin lapsiuhrien ja -todistajien haastattelun alalta vastikään väitelleitä, käytännön työtä tekeviä ammattilaisia kuin pitkää uraa tehneitä tieteellisiä tutkijoitakin. Suosituksissa korostetaan [Barnahus standard](#) nro 6 ydinsisältöä ja annetaan lisätietoa siitä, miten niiden noudattaminen voidaan käytännössä varmistaa. Ne ovat myös niin kutsuttujen Mendez periaatteiden mukaisia; periaatteiden, jotka koskevat tehokkaita kuulustelumenetelmiä tutkimusten ja tiedonkeruun yhteydessä.

Vaikka lasten rikostutkintaan koskeviin selvityksiin kehitettyjä haastattelurunkoa voi olla tarpeen mukauttaa toisenlaisiin tapauksiin, lasten haastatteleminen peruseriaatteet pätevät kaikissa tilanteissa, joissa lapsia kuullaan oikeudellisissa tai muunlaisissa tutkintaprosesseissa. Näihin kuuluvat tapaukset, joissa lapset ovat epäiltyjä, sekä tilanteet, jotka liittyvät lastensuojelupalveluihin tai muihin rikosepäilyjen selvittelyihin, kuten ihmiskauppaan (jossa lapsi voidaan nähdä sekä uhrina että rikoksentekijänä).

¹ Ohjeistuksia on työstetty Suomen olosuhteisiin sopiviksi oikeuspsykologien Liisa Järvilehdon, Tom Pakkasen ja Julia Korkmanin toimesta.

Keskeiset suositukset

1. Lapsiuhrien ja todistajien ymmärtäminen

Euroopassa ja maailmanlaajuisesti eri alojen ammattilaiset haastattelevat lapsia, jotka ovat saattaneet joutua rikosten, väkivallan tai laiminlyönnin uhreiksi, sekä lapsia, jotka ovat itse syyllistyneet rikoksiin. Mikään yksittäinen ammatti ei takaa asiantuntemusta kaikilla niillä osa-alueilla, joita tarvitaan lasten haastattelemiseen ammattitaitoisesti ja asianmukaisesti. Haastattelijoilla on oltava syvä ymmärrys lasten muistista, kielitaidoista ja mahdollisista erityisen tuen tarpeista sekä sosiaalisista mekanismeista, jotka vaikuttavat lapsiin heidän keskustellessaan aikuisten kanssa. Heidän on myös ymmärrettävä lasten alttius aikuisten johdattelulle sekä ne tekijät, jotka vaikuttavat lasten kykyyn ja halukkuuteen kertoa kokemuksistaan. Lisäksi haastattelijoiden on ymmärrettävä, miten tärkeää on luoda yhteys lapseen ja tukea häntä koko keskustelun ajan, sekä tukea lasta prosessin eri vaiheissa. Heidän on myös tunnettava rikos- ja siviili-prosessin käytännöt sekä oikeudellinen viitekehys, jossa haastattelu tapahtuu.

2. Näyttöön perustuva lasten haastattelu

Lasten haastatteleminen kaltoinkohtelupäilyissä edellyttää hienovaraista ja tutkimukseen perustuvaa lähestymistapaa. Haastattelussa tulee käyttää tutkimusnäyttöön perustuvia menetelmiä, kuten NICHD-haastattelurunkoa tai muita tieteellisesti testattuja malleja, joiden tavoitteena on mahdollisimman tarkan tiedon saaminen. Avoimien kysymysten käyttö auttaa selvittämään tapahtumia ilman johdattelua, mikä lisää lapsiuhrien mahdollisuuksia antaa yksityiskohtaista tietoa heidän kokemuksistaan mahdollisimman luotettavalla tavalla.

3. Haastattelun vaiheet ja lapsitodistajan riittävän valmistelun tärkeys

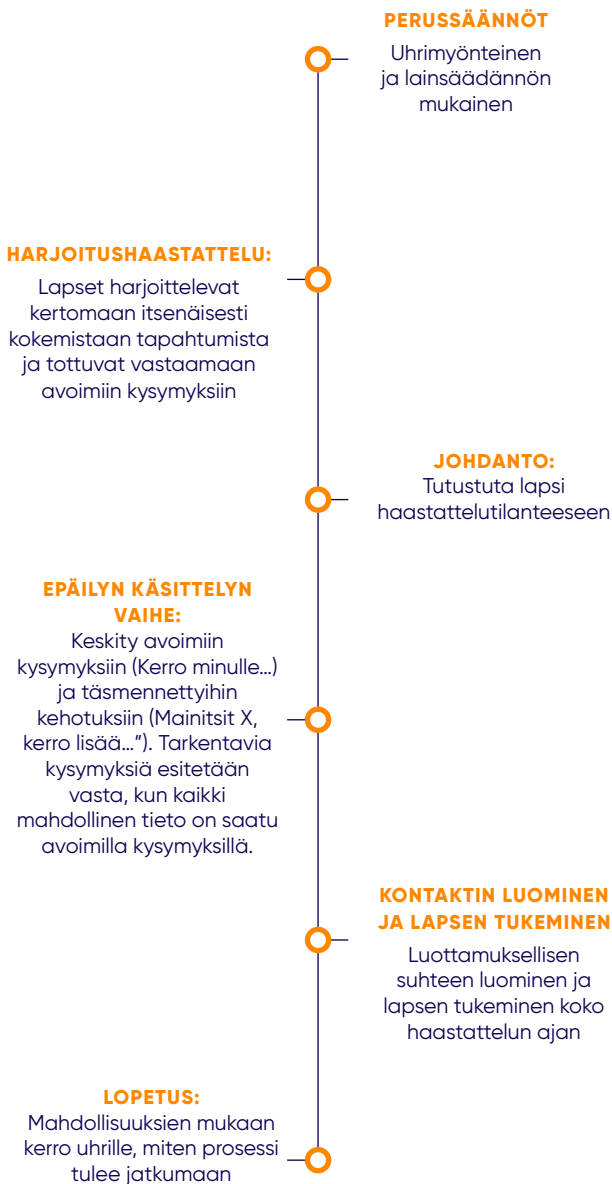
Haastattelijoiden tulisi edetä haastattelussa tiettyjen vaiheiden mukaisesti: on tärkeää varata aikaa luottamuksellisen suhteen luomiseen, esitellä haastattelutilanne lapselle, käydä läpi perussäännöt, toteuttaa harjoitushaastattelu sekä käsitellä tutkittavaa aihetta huolellisesti ja lapsen tahdissa edeten. Haastattelun tulisi päättyä selkeään lopetukseen, jossa varmistetaan, että lapsella on kaikki hyvin ja mahdollisuuksien mukaan selitetään, mitä seuraavaksi tapahtuu. Koko haastattelun tulee olla lapsikeskeinen, mikä tarkoittaa luottamuksellisen suhteen rakentamista ja ylläpitämistä sekä lapsen tukemista ilman johdattelua.

Lasten tutkinnalliset haastattelut toimivat parhaiten, kun ne ovat jäsenneiltyjä. Siksi niiden tulisi koostua useista vaiheista, jotka auttavat lasta kertomaan kokemuksistaan mahdollisimman itsenäisesti.

4. Haastattelijan ajattelutapa ja hypoteesien testaaminen

Haastattelijoita suositellaan soveltamaan hypoteesien testaamista haastattelun suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa, jotta vahvistusvinouman riskiä voidaan vähentää. Tämä tarkoittaa sitä, että haastattelijoiden tulisi harkita mahdollisia vaihtoehtoisia selityksiä esitetyille väitteille ja pyrkiä tutkimaan jokaista niistä lasten haastattelujen aikana. Esimerkiksi kaltoinkohtelupäilyjä voi syntyä myös tilanteissa, joissa lapsia ei ole tosiasiallisesti kaltoinkohdeltu, kuten lasten kertomusten väärinymmärryksen seurauksena. Toisaalta lapset saattavat myös kieltää kaltoinkohtelukokemukset, vaikka niitä olisi tosiasiallisesti tapahtunut, esimerkiksi suojellakseen tekijää tai tuntemansa syyllisyyden tai häpeän vuoksi. Hypoteesiajattelu voi auttaa välttämään keskittymistä vain yhteen hypoteesiin (esim. ”mitään ei tapahtunut”).

Lapsen haastattelun vaiheet

Vaikka lasten rikostutkintaan kehitettyjä protokollia voidaan joutua muokkaamaan, jotta niitä voidaan soveltaa erityyppisiin tapauksiin, lasten haastatteleminen perusperiaatteet pätevät kaikissa tapauksissa, joissa lapsia kuullaan oikeudellisissa tai muissa tutkinnallisissa prosesseissa. Näihin kuuluvat tapaukset, joissa lapset ovat epäiltyjä, sekä tapaukset, jotka liittyvät lastensuojeluun tai muihin rikostutkintoihin, kuten esimerkiksi ihmiskauppaan.

Esimerkkejä vaihtoehtoisista hypoteeseista huoltajuuskiistaan liittyvässä fyysisen kaltoinkohtelun epäilyä selvitetessä.

- lasta on pahoinpidelty fyysisesti ja hän kertoo siitä totuudenmukaisesti,
- lasta on pahoinpidelty, mutta ei tavalla, joka vastaa tähän mennessä esitettyä väitettä,
- lasta ei ole fyysisesti pahoinpidelty, ja väite on syntynyt siitä, että lapsi on keksinyt tarinan pahoinpitelystä,
- lasta ei ole pahoinpidelty fyysisesti, ja väite on syntynyt väärinkäsityksestä lapsen puheesta, käytöksestä tai vammoista,
- lasta ei ole fyysisesti pahoinpidelty, ja väite on syntynyt vanhemman ohjattua lasta valehtelemaan pahoinpitelystä huoltajuuskiistan vuoksi,
- lasta ei ole fyysisesti pahoinpidelty, ja väite on syntynyt toisen vanhemman (tai muun henkilön) johdattelevasta kyselystä, kun tämä oli vilpittömästi huolissaan siitä, että pahoinpitely olisi todella tapahtunut,
- ennalta arvaamaton selitys.

5. Haastattelujen tallentaminen

On tärkeää, että haastattelu tallennetaan sähköisesti, jotta voidaan seurata, miten lapsen kertomus on kehittynyt, kirjoittaa auki, mitä kysymyksiä on esitetty (ja mitä ei), sekä arvioida haastattelun laatua ja käyttää tallennettua oikeusprosessin myöhemmissä vaiheissa. Suosittelemme, että kaikkialla siirryttäisiin rikosoikeusjärjestelmissä siihen, että lapsen kertomus tallennetaan videolle jo prosessin alkuvaiheessa, jotta sitä voidaan käyttää todisteena tuomioistuimessa ja välttää lisähaastattelujen tarve.

6. Haastattelussa läsnä olevien henkilöiden määrä

Haastattelutilanteessa tulisi olla läsnä vain välttämättömät henkilöt. Tämä luo lapselle rennomman ilmapiirin ja helpottaa kertomista.

7. Kulttuuriset näkökohdat ja tulkkien käyttö haastattelussa

Haastattelijoita kehoitetaan ottamaan huomioon kulttuuriset näkökohdat, kuten kulttuuriset asenteet sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Näiden tekijöiden vuoksi voi olla tarpeen käyttää erilaisia, esimerkiksi pidempiä, luottamuksen rakentamisen strategioita. Tulkin käyttö haastattelussa vaatii huolellista esivalmistelua. Haastattelijan ja tulkin tulee käydä läpi keskeiset asiat, kuten odotettavissa olevat puheenaiheet, kieli- ja kulttuurierot, tarkkuuden merkitys sekä perusteet keskeytyksille. Tulkkien tulisi olla oikeustulkkiprojektin hyväksymiä oikeustulkkeja, ja mahdollisuuksien mukaan heillä tulisi olla erityiskoulutus oikeudellisiin ja/tai lasten haastatteluihin liittyen.

Huolellisesti valmisteltu ja tallennettu oikeuspsykologinen haastattelu parantaa tietojen tarkkuutta ja luotettavuutta sekä tekee tilanteesta lapselle mukavamman. Tallenteet edistävät laadunvalvontaa, koulutusta ja oikeudenkäynnin sujuvuutta, hyödyttäen kaikkia prosessiin osallistuvia.

8. Nuket, kehokuvat ja piirroksot haastattelussa

Nukkejen ja muiden apuvälineiden käyttöä ei lähtökohtaisesti suositella, eikä lapsen nukkeleikkejä tai piirroksia tule tulkita todisteeksi kaltoinkohtelusta. Jos lapsi ei kuitenkaan osaa nimetä ruumiinosaa ja/tai käyttää siitä epätavallista sanaa (esimerkiksi "Hän kosketi minua etupyllyyni"), voidaan tarvittaessa käyttää erityisesti suunniteltua kehokuvaa, jonka avulla lapsi voi osoittaa kyseisen ruumiinosan.

9. Lasten etähaastattelu

Etänä verkkoyhteyden kautta toteutetuista haastatteluista on saatu lupaavia tuloksia lapsitodistajien osalta, mutta lisätutkimuksia tarvitaan ennen lopullisten suositusten antamista. Nykyinen suositus on, että haastattelut toteutetaan kasvotusten, ellei asiantuntemusta ole saatavilla paikan päällä (esim. syrjäisen sijainnin tai välitöntä toimintaa vaativan hätätilanteen vuoksi).

10. Haastattelijoiden koulutus

Haastattelijoiden tulisi saada erityiskoulutusta, johon sisältyy jatkuva arviointi ja palaute heidän haastattelututustaan laadun varmistamiseksi. Vaiheittain suoritettu koulutus on osoittautunut tehokkaammaksi kuin kertaluontoinen koulutus. Pelkkä teoriakoulutus ei ole yhtä tehokasta kuin koulutus, johon sisältyy myös käytännön harjoittelua ja laaja palaute. Palautteen tulisi olla välitöntä, jatkuvaa ja yksityiskohtaista, ja sen tulisi keskittyä haastattelijan viestintätapoihin sekä kysymysten muotoiluun. Johdattelevia ja epäasianmukaisia valintakysymyksiä tulee välttää. Laadunvalvonnan tulisi sisältää tallennettujen tai havainnoitujen haastattelujen analysoinnin, jotta voidaan arvioida kysymysten ja kommunikoinnin laatua.

